

TWENTE OP FILM

Een eeuw van verandering in beeld

Er ligt tussen Dinkel en Regge een Land,
Ons schone en nijvere Twente
Het Land van de arbeid
Het Land der natuur
Het steeds onvolprezene Twente

.....

En voert ons het lot ook uit Twente soms weg
Wij blijven het immer gedenken
Geen andere Landstreek hoe schoon ze ook zij
Kan + zelfde als Twente ons schenken

.....

Wij drukken elkaar in de vreemde de hand
Gedenkend ons klein, maar zo dierbare Land
En moge ons huis in de vreemde ook staan
Ons hart blijft toch altijd in Twente (bis)

(fragment Twents volkslied: geschreven door J.J. van Deinse, circa 1926)

TWENTE OP FILM

Hoe mooi en betekenisvol is het om op zoek te gaan naar films die in pakweg een eeuw over Twente zijn gemaakt. En dan met die filmschat het verhaal over Twente vertellen in een avondvullende bioscoopfilm. Dat is kort gezegd het filmische avontuur dat ons (Johanna ter Steege en Erik Willems) voor ogen staat. En wonderlijk genoeg is dit nog nooit gedaan. Terugkijken met film is ook omzien in verwondering. Verbazing over wat verdwenen is, opluchting over wat verbeterd is. Wij duiken in het verleden, onontkoombaar soms nostalgisch. En ook laten we zien hoe ambiguë het begrip vooruitgang is.

De tijd op de hielen zitten, verandering zichtbaar maken, daarvoor is film bij uitstek het medium. Het filmmateriaal zoveel mogelijk voor zichzelf laten spreken, als een authentieke bron met een eigen stem. Dit project draagt bij aan het levend houden van collectief immaterieel erfgoed, als onderdeel van een dynamische Twentse identiteit. Ons doel is tweeledig, of beter gezegd het mes snijdt aan twee kanten. Niet alleen maken we gebruik van de archieffilms die er al zijn, maar ook gaan we actief zoeken naar onbekende amateurfilms om ze te laten bewaren in een filmarchief, zoals het Historisch Centrum Overijssel. Films die mensen nu nog thuis in de kast hebben staan en die het particuliere belang vaak overstijgen. Het zijn persoonlijk voetnoten bij de geschiedenis. Ze raken aan universele thema's en zijn een belangrijke aanvulling van het al bekende.

Hoever kunnen we met ons project terug in de tijd? Vermoedelijk is de

film *Kijkjes in de Stoom Ververij en Chemische Wasscherij Gebrs. Palthe te Almelo*, van Albert Mullens uit 1915 de oudst bewaarde film. Niet toevallig een film over een destijds moderne industriële activiteit. Dat gebeurde vaak, met film het moderne leven laten zien, zoals in de textielindustrie. We zien het ook terug in de Polygoonjournaals met thema's als de aanleg van het Twentekanaal, of de oprichting van de Hogeschool Twente in 1961. Polygoon filmde vaak in Twente. Dat kon ook gaan over tradities als midwinterblazen, oude Palmpaasgebruiken of het traditionele vlöggeln. Verder zijn er ook veel films waarin het establishment in het zonnetje werd gezet, zoals bij een bezoek van de Koninklijke familie aan Enschede in 1949.

Het is een filmische uitdaging om al dit materiaal op een creatieve manier met elkaar te verbinden, zodat de kijker mee gaat in onze zoektocht naar wat Twente tot Twente maakt en heeft gemaakt. De film zal bijdragen aan een groter historisch bewustzijn. Een bewustzijn dat zich ook zal vertalen in het zorgvuldig omgaan met de filmparels die uit particuliere collecties gaan komen. Veel amateurfilm dreigt verloren te gaan. Dit is het moment om spijkers met koppen te slaan.

Wij vinden *Twente op film* juist nu relevant en urgent, in een tijd van pandemie en verwarring. Veel mensen zitten in hun eigen digitale bubbel. Een zoektocht naar de eigen identiteit om zichtbaar te maken hoe we geworteld zijn.

Wij denken dat we met onze film veel mensen blij kunnen maken.

Het boerenleven van toen

INHOUD TWENTE OP FILM

Twente op film wil aan de hand van film archiefbeelden laten zien wat er in een eeuw in Twente veranderd is. In de ruimtelijke ordening, in de industrie, in het leven van alledag. Ons tijdperk bestrijkt het tijdvak vanaf de oudste film uit 1915 tot 2015. Het accent ligt op de 20ste eeuw, de glorie tijd van het celluloid. Twente liep rond de Eerste Wereldoorlog voorop met onder meer de textielindustrie en zware industrie zoals die van Stork in Hengelo.

In de eeuw die volgt verandert er veel. Het mooie is dat we dat ook heel goed op al die filmbeelden kunnen zien. De hartslag van de veranderende tijd. Schaalvergroting is daarbij lang een sleutelwoord. In de industrie, de stad en op het platteland. Zeker ook als het gaat om het boerenbedrijf. Van keuterboer naar megastal. Ruilverkaveling die het landschap verandert. Sloten en beken worden rechtgetrokken. De filmbeelden ademen vooruitgangsoptimisme, vooral ook na de Tweede Wereldoorlog.

De schaalvergroting brengt ook sociale spanning, arbeidsonrust en stakingen. Dat is goed te zien bij het boerenprotest bij de ruilverkaveling in Tubbergen in 1971 dat overal in Nederland veel aandacht krijgt.

We zien veranderingen ook in de textielindustrie. Ook al komen er steeds meer gastarbeiders, deze Twentse industrie kan niet opboksen tegen de lage-lonen landen. Globalisering als het nieuwe ritme van de tijd.

Heel ver terug in de tijd gaan we met films over archeologische ontdekkingen, zoals de opgraving bij een grafheuvel in

Mander die in 1958 het journaal haalde. De Tweede Wereldoorlog in Twente wordt een op zichzelf staand hoofdstuk. Het contrast tussen de officiële propagandafilms en de amateurfilms die een andere realiteit laten zien is levensgroot.

Met vanzelfsprekend ook aandacht voor de vuurwerkramp van 2000 in Enschede en de metamorfose van de wijk Roombeek met verrassende architectuur. Van geheel andere orde is het landskampioenschap van FC Twente in 2010. Dan weet heel Nederland hoe trots de Tukkers zijn op hun club. Minder bekend is dat Heracles Almelo al in 1927 en 1941 landskampioen werd. Natuurlijk krijgt de Twents-Nedersaksische taal voortdurend de aandacht. En dan zijn er nog zoveel verrassende grote en kleine gebeurtenissen die we in de films zullen ontdekken, waar we nu nog geen weet van hebben.

Vorm

Naast alle oude filmbeelden die vanzelfsprekend leidend zullen zijn in het filmverhaal, maken we korte intermezzo's met beelden van nu. Korte observaties, soms om te laten zien dat er een verrassende continuïteit bestaat, dan weer om een nieuwe realiteit in beeld te brengen. Statische wijde shots, betoverend mooi en soms klinisch lelijk.

Chronologie is een prettig hulpmiddel als leidraad voor dit filmverhaal, maar heeft naar ons idee ook een te hoge voorspelbaarheid. Daarom maken we af en toe uitstapjes waarbij we door de tijd springen. Dat kunnen beelden van markante, herkenbare plekken zijn, zoals de markt in Enschede in verschillende jaren gefilmd, of beelden van het Paasvuur door de jaren heen. ▶

Vuurwerkkramp - Roombeek

Ook denken we aan al die Mariabeelden en kruisbeelden langs landweggetjes die in veel films te zien zijn.

Bij de films die oorspronkelijk zonder geluid waren, zullen we tekstfragmenten gebruiken uit kranten en dagboeken uit die tijd. We zullen ze in het Twents laten inspreken, met Nederlandse ondertiteling.

DE MAKERS

Johanna ter Steege:

In 1961 word ik geboren in Notter, een klein gehucht dat ligt aan de Regge. Ik heet Johanna Fredrika en ben vernoemd naar mijn opoe. Tot mijn zeventiende levensjaar woon ik op een klein gemengd boerenbedrijf samen met mijn grootouders, mijn ouders, mijn broers, mijn zus en een oom.

De eerste taal die ik leer spreken is Twents, de tweede taal is Nederlands. Ik groei op met drie generaties in een boerengemeenschap waar verhalen vertellen een belangrijk onderdeel van ons leven is. Mijn grootouders hebben twee wereldoorlogen meegemaakt. Zij vervoerden zich met paard en wagen. Ze herinneren zich de eerste automobiel in het Twentse landschap. Mijn oma vertelt over de eerste vliegtuig die over kwam vliegen en zingt een liedje dat daarbij hoort. Hun gemengd boerenbedrijf stopt wanneer de ruilverkaveling wordt ingevoerd.

Op zeventienjarige leeftijd verlaat ik mijn ouderlijk huis om te gaan studeren. Ik woon in verschillende steden, reis over de hele wereld, werk in binnen- en buitenland als film- en toneelactrice. En altijd kom ik met regelmaat terug in

Twente waar mij familie woont, waar mijn wortels liggen. Ik voel mij diep verbonden met dit land en de mensen. En ik zie in de loop van de tijd hoe Twente verandert, in de steden, in de dorpen en op het platteland. Ik hoor de verhalen over wat ooit was, over hoe het nu is en wat misschien zal komen.

Alles is altijd in verandering. Door ervaring weten wij dat heden en verleden niet los van elkaar staan. En voor de toekomst is het van betekenis de geschiedenis te kennen. Daarom vind ik het belangrijk het verhaal van Twente in beeld te brengen.

Allereerst voor de jongeren, die een toekomst hebben. Ten tweede voor de middelbaren, die veel zullen herkennen. Ten derde voor de ouderen die veelal zullen terugblikken. En als laatste voor hen die niet meer met ons zijn en waaraan we dit alles te danken hebben.

Erik Willems ken ik sinds lange tijd. We hebben samengewerkt in de filmprojecten *Met ons alles goed* en onlangs voor *Haarlem op film*.

Erik Willems:

Het was in de vroege jaren '80 van de vorige eeuw. Ik kon een tijd lang niet kiezen tussen film en geschiedenis, terwijl de oplossing zo simpel was. De combinatie van de twee disciplines bleek het gouden ei. Sindsdien werk ik bijna onafgebroken aan films over geschiedenis.

Twente op film is een logisch vervolg op dat wat de laatste jaren vooral mijn aandacht vasthoudt. Zo maakte ik met het Stadsarchief Amsterdam-, de uit archiefbeelden bestaande film: *Een eeuw Amsterdam*. ▶

Koninklijke Machinefabriek Stork & Co

In 2017 verscheen *Leeuwarden op film*. Een eeuw Friese hoofdstad, in opdracht van het Fries Filmarchief en Historisch Centrum Leeuwarden, (in het kader van Leeuwarden als culturele hoofdstad van Europa). Vorig jaar maakte ik *Haarlem op film*, een associatieve, impressionistische film van bioscoop lengte, die in de Filmschuur in Haarlem bijna 80 vertoningen had.

Bij de films over Leeuwarden en later Haarlem bleek dat wat ik aanvankelijk als nadeel zag een voordeel werd. Juist omdat ik niet meteen vertrouwd was met het onderwerp, kon ik met een frisse blik een selectie maken uit die vele uren aan filmmateriaal. Mijn gretige nieuwsgierigheid is steeds een trouwe metgezel. Een betrokken buitenstaander. Die rol past mij nog steeds.

Met amateur materiaal ben ik de laatste jaren heel vertrouwd geraakt door mijn werk aan de serie *Nederland op film* (Omroep Max). Hier wordt aan de hand van amateur films de geschiedenis van Nederland in een persoonlijk perspectief geplaatst. In juni 2021 volgen er weer zes nieuwe afleveringen, waarin ook prachtig materiaal van een aantal Twentse amateur filmers.

SAMENWERKING PARTNERS

Dit project kan alleen slagen als het werkelijk door velen wordt gedragen in de regio. Daar wordt meteen vanaf de start stevig op ingezet. De onmiddellijke en onveranderd enthousiaste respons en support overtreft nu al onze verwachtingen.

De Museumfabriek

Twente op film past naadloos in de doelstelling van De Museumfabriek, intensieve samenwerking met hun Twentelab is al gewaarborgd (zie brief intentieverklaring).

RTV Oost

Dankzij samenwerking met RTV Oost bereiken wij een groot publiek. De omroep zal op verschillende momenten aandacht besteden aan het *Twente op film*. Zo zal bij de aftrap van het project gerichte actie worden gevoerd om nieuw amateur materiaal op te sporen. De oogst van die speurtocht zal uitgebreid te zien zijn op de zender. Meteen wordt daarmee ook een 'community' georganiseerd om meer kennis te verzamelen over de films. Juist context is zo belangrijk voor verdere duiding. RTV Oost zal ook *Twente op film* uitzenden.

Historisch Centrum Overijssel

Er kan gebruik worden gemaakt van de uitgebreide filmcollectie van het HCO. Tevens zullen we hier het nieuwe door ons verzamelde amateur materiaal laten conserveren.

Dagblad Tubantia

Ook via het vertrouwde medium van de regionale krant kunnen we het project laten ankeren. Via artikelen in deze krant krijgen we ongetwijfeld respons om nieuw filmmateriaal binnen te halen.

Tot slot noemen we Onno van Veldhuizen, burgemeester van Enschede, tevens voorzitter van de Regio Twente, die ons heeft laten weten actief mee te willen denken bij de realisatie van ons project. (zie brief als bijlage).